

**CHIQINDILARNI QAYTA ISHLASH SANOATINING O'ZBEKISTON YASHIL
IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI VA EKOLOGIK AHAMIYATI: GERMANIYA
TAJIRIBASI MISOLIDA****Qurbonmurodov Bexruz Bekzod o'g'li**

O'zbekiston Respublikasi Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti huzuridagi Diplomatik
akademiya magistranti

Artikova Saodat Ahmadjon qizi

O'zbekiston Respublikasi Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti huzuridagi Diplomatik
akademiya magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada chiqindilarni qayta ishlash sanoatining O'zbekiston yashil iqtisodiyotini rivojlantirishdagi o'rni va ekologik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda Germaniya tajribasi misolida chiqindilarni samarali boshqarish, qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish, iqtisodiy va ekologik afzalliklar o'rganiladi. Maqolada O'zbekistonda mavjud holat, muammolar va istiqbolli yo'nalishlar tahlil qilinib, Germaniya tajribasidan olingan amaliy saboqlar asosida takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik barqarorlik, Germaniya tajribasi, atrof-muhit.

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati ekologik muammolarni kamaytirish va iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish maqsadida **yashil iqtisodiyot** tamoyillarini faol joriy etmoqda. Bu jarayonda chiqindilarni qayta ishlash sanoati alohida ahamiyat kasb etadi. Aholi sonining o'sishi, urbanizatsiya va ishlab chiqarish hajmining kengayishi natijasida chiqindilar hajmi ham yildan-yilga ortib bormoqda.

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston hududida har yili **14 million tonnadan ortiq maishiy chiqindilar** hosil bo'ladi, shundan atigi **4–6 foizi qayta ishlanadi** (UzDaily.uz, 2023). Bu raqam Germaniya kabi rivojlangan davlatlardagi 60–70 foizlik ko'rsatkichlardan ancha pastdir.

Shu sababli, Germaniyaning chiqindilarni boshqarish va qayta ishlashdagi ilg'or tajribasini o'rganish O'zbekiston uchun muhim amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Yashil iqtisodiyot (Green Economy) — bu resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, uglerod chiqindilarini pasaytirish va qayta tiklanuvchi energiyalardan keng foydalanishni nazarda tutuvchi iqtisodiy modeldir (UNEP, 2011).

Chiqindilarni qayta ishlash ushbu modelning markaziy bo'g'ini bo'lib, u quyidagi asosiy maqsadlarga xizmat qiladi:

- resurslarni qayta aylanishga kiritish;
- atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish;
- yangi ish o'rinlari yaratish;
- iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirish.

Germaniya tajribasi. Germaniya Yevropada **chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha eng yetakchi davlatlardan biridir.** 2022-yilgi ma'lumotlarga ko'ra (EEA, 2023), mamlakatda:

- chiqindilarning **69 foizi qayta ishlanadi;**
- **landfill (ko'mish)** darajasi **1 foizdan kam;**
- “Yellow Bag” tizimi orqali plastik chiqindilarning **68,5 foizi** qayta ishlanadi.

Bunday natijalarga **qonunchilik, texnologiyalar, jamoatchilik madaniyati va bozor mexanizmlari** uyg'unligi orqali erishilgan. Germaniya “Kreislaufwirtschaftsgesetz” (Atrof-muhitni muhofaza qilish va chiqindilarni qayta ishlash to'g'risidagi qonun) orqali ishlab chiqaruvchilarga **mas'uliyatni o'z zimmasiga olish** majburiyatini yuklaydi.

Tahlil

1. O'zbekistonda chiqindilarni boshqarish holati

Ko'rsatkich	Qiymat	Manba
Yillik maishiy chiqindilar miqdori	14 mln tonna	UzDaily.uz
Plastik chiqindilar ulushi	10 foiz (249 ming tonna)	live.kun.uz
Qayta ishlash darajasi	4–6 foiz	UzDaily.uz
Chiqindi qayta ishlovchi korxonalar soni	290 ta	UzDaily.uz
Rejalashtirilgan chiqindidan energiya ishlab chiqarish loyihalari	11 ta zavod, 2,1 mlrd kVt·soat	UzDaily.uz
2027-yilgacha kutilayotgan GHG kamayishi	2,4 mln tonna	UzDaily.uz

Bu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash sanoati hali boshlang'ich bosqichda.

Asosiy muammolar:

- chiqindilarni manbada saralash tizimi yo'qligi;
- qayta ishlash infratuzilmasining zaifligi;
- qayta ishlangan mahsulotlarga ichki bozor talabining pastligi;
- aholining ekologik madaniyati yetarli emas.

Huquqiy-tashkiliy baza: O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqilmoqda — masalan, “Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi – 2030 yilgacha”. Shuningdek, chiqindilar bilan bog'liq muammalarni hal qilish uchun “zero waste” tamoyillarini joriy etish bo'yicha qarorlar qabul qilinmoqda.

2023 yil 26 dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi tomonidan **Yevropa Ittifoqi (EU)** va **FAO (BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti)** bilan hamkorlikda “**Xavfli kimyoviy moddalarni ishonchli boshqarish**” loyihasi bo'yicha grant shartnomasi imzolanishi bu boradagi muhim burilish nuqtasidir.

Loyiha qiymati 4 million yevroni tashkil etadi va u 2023–2027 yillar davomida amalga oshiriladi. Bu tashabbusning asosiy maqsadi — **xavfli chiqindilarni boshqarish bo'yicha**

milliy salohiyatni oshirish hamda Xavfli kimyoviy chiqindilarni boshqarish milliy strategiyasini ishlab chiqishdir.

2. Germaniya tajribasidan olinadigan saboqlar

Yo'nalish	Germaniya tajribasi	O'zbekiston uchun imkoniyat
Qonunchilik	“Kreislaufwirtschaftsgesetz” – ishlab chiqaruvchi mas'uliyati tizimi	Mahalliy ishlab chiqaruvchilarga chiqindi qayta ishlash majburiyatini yuklash
Saralash tizimi	Uy xo'jaliklarida chiqindilarni alohida yig'ish (plastik, shisha, organik)	“Ikki idishli tizim”ni joriy etish tajribasini o'rganish
Texnologiyalar	Kimyoviy va mexanik qayta ishlash zavodlari	Innovatsion texnologiyalarni jalb etish
Bozor mexanizmi	Qayta ishlangan mahsulotlarga talab mavjud	Ichki bozorni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari
Aholi ishtiroki	“Pfand” tizimi (idishlar qaytarilishi)	Mahalliy ommaviy axborot kompaniyalari tashkil etish

Germaniyada chiqindilarni saralash tizimi aholining o'z ishtirokiga asoslanadi. Har bir uy xo'jaligida chiqindilar **plastmassa, organik, qog'oz, shisha va umumiy chiqindilar** sifatida ajratiladi. Bu jarayon “Gelber Sack” (sariq xalta tizimi) orqali tashkil etilgan.

Bundesumweltministerium ma'lumotlariga ko'ra, bu amaliyot natijasida **chiqindilarning 67–70 foizi qayta ishlanadi**, shuningdek, **poligonlarga yuboriladigan chiqindilar miqdori 1 foizdan kam**.

O'zbekiston uchun bu tajriba shuni ko'rsatadiki, chiqindilarni qayta ishlash faqat texnik infratuzilma emas, balki **aholining ekologik xabardorligi va ishtiroki** bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli, mamlakatda chiqindilarni manbada ajratish madaniyatini shakllantirish uchun **ekologik ta'lim, axborot kompaniyalari va rag'bat tizimlarini** kuchaytirish zarur.

3. Ekologik va iqtisodiy afzalliklar

Chiqindilarni qayta ishlash sanoatini rivojlantirish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- **Atrof-muhitga zarar kamayadi:** chiqindilarni poligonga tashlash miqdori qisqaradi.
- **Issiqxona gazlari kamayadi:** chiqindilardan energiya ishlab chiqarish orqali tabiiy yoqilg'i sarfi qisqaradi.
- **Yangi ish o'rinlari yaratiladi:** yig'ish, saralash, qayta ishlash, logistika sohalarida minglab ish joylari.
- **Iqtisodiy foyda:** qayta ishlangan materiallardan yangi mahsulot ishlab chiqarish import o'rnini bosadi.

Xulosa. O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasida chiqindilarni qayta ishlash sanoati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, bu sohada muvaffaqiyatga erishish uchun quyidagi omillar muhim:

1. Qonunchilikni kuchaytirish va nazorat tizimini yo'lga qo'yish.
2. Chiqindilarni manbada saralashni yo'lga qo'yish.
3. Texnologik innovatsiyalar va investitsiyalarni jalb etish.

4. Aholining ekologik madaniyatini oshirish.
5. Qayta ishlangan mahsulotlar bozorini rivojlantirish.

Shu yo'nalishlarda Germaniya tajribasini moslashtirish orqali O'zbekiston chiqindilarni qayta ishlash tizimini barqaror rivojlantirib, yashil iqtisodiyotning muhim tarmog'iga aylantirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UzDaily.uz. "O'zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash hajmi oshmoqda." 2023.
2. live.kun.uz. "O'zbekistonda plastik chiqindilar miqdori ortmoqda." 2023.
3. EEA (European Environment Agency). "Germany – Municipal Waste Factsheet." 2022.
4. Umweltbundesamt. "Recycling and Circular Economy in Germany." 2023.
5. GTAI (Germany Trade & Invest). "Circular Economy in Germany: Market Overview." 2022.
6. UNEP. "Towards a Green Economy." United Nations Environment Programme, 2011.
7. CPRO/WIUT. "Greening the Economy in Uzbekistan." 2023.

